

Praksa u waldorfskim školama

Zidić, Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:101245>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-21**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

PRAKSA U WALDORFDSKIM ŠKOLAMA

završni rad

Studij: Preddiplomski jednopredmetni studij pedagogije

Ime i prezime studentice: Lucija Zidić

Matični broj studenta: 0130273249

Mentor: Dr.sc. Sofija Vrcelj

Rijeka, rujan 2016.

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	2
2. TEORIJSKA RAZRADA TEME.....	3
2.1. ALTERNATIVNI PRAVCI	3
2.2. WALDORFSKA PEDAGOGIJA	4
2.3. RUDOLF STEINER	5
2.4. ALTERNATIVNE ŠKOLE.....	6
2.5. WALDORFSKE ŠKOLE	7
2.5.1. Osnovna waldorfska škola svetog Jurja Zagreb	10
2.6. NASTAVA I NASTAVNI PREDMETI.....	11
2.7. UČENICI, UČITELJI I RODITELJI	15
3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	17
3.1. PROBLEM ISTRAŽIVANJA.....	17
3.2. PREDMET ISTRAŽIVANJA	18
3.3. CILJEVI ISTRAŽIVANJA.....	18
3.4. UZORAK ISTRAŽIVANJA	18
3.5. INSTRUMENT ISTRAŽIVANJA.....	19
4. REZULTATI I INTERPRETACIJA.....	19
5. ZAKLJUČAK.....	33
6. SAŽETAK.....	35
7. SUMMARY.....	36
8. POPIS PRILOGA.....	37
9. LITERATURA.....	39

1. UVOD

Nastanak alternativnih waldorfskih škola pospješilo je nezadovoljstvo tradicionalnim odgojem i obrazovanjem u javnim školama. Potaknute su reforme koje su se bavile istraživanjem postojećih školskih i obrazovnih sustava, a to je dovelo do stvaranja novog, netradicionalnog i drugačijeg pristupa obrazovanju: ono je imalo za cilj približiti nastavu djetetu. “Sloboda u školi i školstvu uopće mjerilo je demokratičnosti nekog društva. Alternativne i slobodne škole samo su dio mogućnosti da se model školske organizacije približi potrebama i očekivanjima djeteta i roditelja” (Matijević, 1994:12). Osnovane s različitim namjerama, alternativne škole razvijaju partnerski odnos između nastavnika, roditelja i učenika, uvažavaju individualnost i potrebe učenika. “Alternativne škole uglavnom djeluju kao javne ili privatne škole s određenim, često inovativnim nastavnim planom i programom i fleksibilnim programom koji se temelji na interesima i potrebama učenika” (Milutinović i Zuković, 2012:260).

Cilj ovoga završnog rada je opisati waldorfsku pedagogiju i steći uvid u njenu provedbu u praksi ispitujući mišljenja, stajališta i iskustva bivših učenika waldorfske osnovne škole u Zagrebu.

2. TEORIJSKA RAZRADA TEME

2.1. ALTERNATIVNI PRAVCI

Razredno-predmetno-satni sustav, kao najčvršći pedagoški koncept u školstvu egzistira više od 350 godina. Herbart i Ziller definirali su unutarnju strukturu te učvrstili koncept intelektualističke škole, u kojoj se nastava izvodi na modelu intelektualnog odgoja. Nedostaci su takvog sustava- usmjerenog ponajprije na knjiško, školsko učenje- sve češće uočavani, te se već u 19. stoljeću pokušavalo odstupiti od koncepcije intelektualističke škole (Matijević, 1994). Nezadovoljstvo tradicionalnim odgojem i obrazovanjem u društvu već je duže vrijeme očito te se traga za odgojem i obrazovanjem koje bi zadovoljavalo potrebe učenika, nastavnika i suvremenog društva. Prije svega na opće nezadovoljstvo tradicionalnim školama upućuju stručnjaci, ali i roditelji te je ono postalo osobito intenzivno u ranim 1920-im godinama. Paralelno s borbom za demokratizaciju javljaju se pokreti koji zahtijevaju slobodu odgoja i obrazovanja (Milutinović i Zuković, 2012).

Kritike “stare škole” utemeljene na formalnom sustavu nastave kojoj se predbacivala pasivnost učenika, neprimjereni sadržaji i metode te nezadovoljstvo učenika rezultirale su pojavom reformne pedagogije. Novi, alternativni školski pokret započeo je s ciljem pretvaranja škole u mjesto koje razvija kreativnost, potiče socijalizaciju, formiranje osobnosti i samoaktualizaciju. Mnogi pedagozi iznosili su svoje ideje i nudili svoje koncepte za poboljšanje odgojno obrazovnog procesa, što je dovelo do pojave pedagoškog pluralizma. Nastaje mnogo pedagoških pravaca i pokušaja otvaranja novih škola među kojima su i alternativne škole, politički slobodne i nezavisne, škole sa jedinstvenim idejama (Previšić, 1992). Početkom 20. stoljeća javljaju se, u Europi i Americi, kao pokušaji radikalne preobrazbe školske organizacije utemeljeni cjeloviti, alternativni pedagoški pravci, od kojih su se neki održali do danas. U nizu različitih pokušaja reorganizacije obrazovanja i školstva, svoje mjesto našle su i waldorfske škole (Matijević, 1994). One se temelje na postavkama waldorfske pedagogije, čiju praksu smatraju fundamentalnom pri razvoju djeteta u cjelovitog čovjeka.

2.2. WALDORFSKA PEDAGOGIJA

Waldorfska pedagogija, koju Rudolf Steiner, njezin tvorac, opisuje kao pedagogiju usmjerenu odgoju ka slobodi, ima kao temeljni cilj cjelovit razvoj pojedinca, odgoj i odrastanje koji potiču individualnu nadarenost, koja je slobodna i neovisna od zahtjeva državne vlasti- waldorfska pedagogija želi slobodnog, realiziranog čovjeka. Waldorfska pedagogija temelji se na poznavanju zakonitosti razvoja čovjeka, na potpomaganju tjelesnog i duševnog zdravlja te socijalno-kulturnom angažmanu (Gloecker, 1990).

Svjetonazorski temelj waldorfske pedagogije je antropozofija; dodavanje duhovne dimenzije znanstvenom pristupu. Antropozofska načela određuju način funkcioniranja odgojno-obrazovnih procesa u školama, kao što je stupnjevit razvoj tjelesnih, eteričkih, astralnih i duhovnih komponenti u harmoničnu cjelinu (Čulig, 2005). “Odgoj se temelji na uzoru i oponašanju učitelja, zatim na umjetničkom radu te na svladavanju zanatskih vještina. Nagrada djetetu jest zadovoljstvo samom spoznajom, odnosno rješenje nekog problema. Didaktička pomagala su isključivo prirodni materijali. Waldorfski odgoj promašen je ako se ne nastavi u obiteljskom krugu pa tako ovo učenje ima pretenziju zahvatiti i u primarnu socijalizaciju što isključuje neke uvriježene svakodnevne sadržaje kao što su primjerice televizijski programi” (Čulig, 2005: 302). “Pedagogija koja teži za tim da ukloni što više fizičkih i duševnih prepreka koje se u odrasloj dobi mogu ispriječiti svjesnoj vladavini ljudskoga “Ja”, smije se nazvati “odgoj ka slobodi” (Carlgen, 1990:261). U samim počecima djelovanja waldorfskih škola bilo je teško naviknuti se i raditi po novim, dotada nepoznatim metodama i načelima, ali s obzirom da od osnivanja 1919. godine pa do danas waldorfske škole konstantno djeluju i njihov se broj povećava, evidentno je da se metode rada u njima sukcevisvno razvijaju i ostvaruju se sve bolji rezultati. Važno je istaknuti da waldorfska pedagogija nije namijenjena isključivo vrtićima i školama, već se podrazumijeva i kućni odgoj po njezinim načelima, što u vremenu u kojem živimo i u kojem smo izloženi progresivnoj agresiji komercijalnih zabavnih sadržaja namjenjenih svim uzrastima, sigurno nije lako.

Najvažnija osoba pri oblikovanju i usavršavanju ove alternativne pedagogije i potencijalnog alternativnog oblika školstva, bio je Rudolf Steiner. Vođen načelima slobodnog odgoja, ali i javno nezadovoljan postojećim obrazovnim sustavom, a potaknut idejom o

tjelesnom, duševnom i duhovnom razvoju pojedinaca, postavio je temeljna načela waldorfske pedagogije.

2.3. RUDOLF STEINER

Rudolf Steiner rođen je 1861. godine u mjestu Donji Kraljevac u Međimurju, u tadašnjem Austrijskom carstvu. Otac mu je bio željeznički službenik te se i sam zanimao za prirodno-tehničke znanosti. U Beču je studirao matematiku, biologiju i fiziku, a osim toga na sveučilištu je slušao filozofiju, psihologiju, književnost i medicinu, bavio se i umjetnošću. Nekoliko godina bio je zaokupljen studiranjem Goetheovih djela, mnogo je čitao i pisao pod njegovim utjecajem. Već od rane mladosti bavio se privatnim poučavanjem različitih područja. Nakon studija Steiner je bio odgajatelj; tako je podučavao i desetogodišnjeg dječaka koji je bio proglašen nesposobnim za školovanje, no nakon rada sa Steinerom primljen je u gimnaziju. U šarolikom opsegu područja svojih zanimanja, nastojao je spoznati svijet i čovjeka na cjelovit način, ne držeći se pojedinačnih znanstvenih disciplina (Hallwachs i Seitz, 1996). Steiner je pokazivao velik interes i za “duhovno” te je svojim istraživanjima, pisanjem i predavanjima oko sebe okupljao velik broj ljudi sličnih zanimanja. Steiner se zanima za društvena pitanja gotovo cijeloga života, pa tako “čovjek”, pedagogija i podučavanje čine konstantu njegova rada i razmišljanja kroz cijeli život. Temeljno pedagoško načelo kojim se Rudolf Steiner vodio bila je antropozofija, disciplina koju je utemeljio on sam; nazivao ju je “duhovnom znanošću”. Ona se temeljila na njemačkoj filozofskoj tradiciji. Steiner kršćansku religiju postavlja kao polazište mnogih razmišljanja i teza, dok Krista smatra jednim od duhovnih vođa. Razmatra ulogu karme i reinkarnacije u životu pojedinaca, opisuje kretanje ljudske duše iz duhovne domovine do fizičkog tijela i ispunjenje zemaljske zadaće, kao i utjelovljenje u novim tijelima na Zemlji, dok smatra da karma nosi razloge inkarnacije (Hallwachs i Seitz, 1997). Za vrijeme života Steiner je objavio više od 50 knjiga te održao otprilike 6000 govora iz područja znanosti, umjetnosti, obrazovanja i filozofije (Trostli, 1998). Rudolf Steiner umro je 30. ožujka 1935. godine u Dornachu.

Prva waldorfska škola osnovana je 1919. godine u njemačkom gradu Stuttgartu, a bila je namijenjena djeci radnika u tvornici cigareta Waldorf-Astoria. “Radnici tvornice cigareta Waldofr-Astoria, kojima je Steiner držao predavanja o socijalnim i pedagoškim temama, spontano su odlučili da za svoju djecu tu pedagogiju pretvore u djelo. Uz pomoć direktora

tvornice Emila Molta otvorena je 1919. godine u Stuttgartu prva waldorfska škola. U Stuttgartu je održan i prvi seminar za izobrazbu waldorfskih učitelja. Tu je Steiner sve do 1924. držao cikluse predavanja o temeljnim idejama svoje “odgojne umjetnosti” i o poznavanju čovjeka” (Hallwachs i Seitz, 1996:119). Steiner je tu školu vodio do kraja svog života, ali se time nije zadovoljio. Od 1919. waldorfska se pedagogija brzo širi, prvo Njemačkom a potom i svijetom. Pod širenjem waldorfske pedagogije podrazumijeva se širenje waldorfskih dječjih vrtića, osnovnih i srednjih waldorfskih škola, tečajeva za učitelje te institucija za terapijsku pedagogiju (Matijević, Pranjić i Previšić, 1994). Steiner se zalaže za slobodan i individualan pristup učenicima, koji im omogućuje zadovoljenje potreba i cjelovit razvoj. Potrebno je shvatiti kompleksnost ljudskog bića, njegov kreativni potencijal i socijalno-društvene kao i intelektualne potrebe te omogućiti svakom individualcu samoostvarenje i dosizanje vlastitog maksimuma, već od djetinjstva. S gorčinom se suprotstavlja sustavu koji kontrolira čovjeka, u kojemu čovjek umjesto da zadovoljava svoje potrebe, širi horizonte i razvija talente, on koristi državi i gospodarstvu. “Ukoliko se stvari predaju i izlažu na način da se jednostrano uzima u obzir intelekt djeteta i samo apstraktno asimiliranje sposobnosti, tada će zakržljati njegova prirodna snaga volje i duše” (Steiner, 1995:21). Iz tih su se razmatranja razvili alternativni pedagoški pristupi, te kao njihova posljedica i alternativne škole, kao mjesta usavršavanja postojećeg školstva i nadopunjavanja nedostataka. Alternativne škole svojom pojavom donose nadu u kvalitetnije obrazovanje.

2.4. ALTERNATIVNE ŠKOLE

Alternativne škole djeluju kao javne ili privatne škole sa specifičnim, inovativnim nastavnim planom i programom koji se temelji na interesima i potrebama učenika, te nastaju uglavnom inicijativom roditelja (Milutinović i Zuković, 2013). Glavni je kriterij pri definiranju pojma “alternativne škole” pedagoški pristup; u njima se razvija partnerski pristup prema učenicima i uvažavaju se njihove individualne potrebe i percepcije, bez obzira na vrstu škole (javna ili privatna) (Milutinović i Zuković, 2013). Alternativne su škole postale popularne nakon kritika postojećeg javnog sustava odgoja i obrazovanja za koji se smatralo da ne ispunjava potrebe društva (Vrcelj, 2000). Kao “odgovor” na nagomilane probleme školstva, svojim metodama i pristupima alternativne su škole pokušale unijeti više vrijednosti u svakodnevni rad s učenicima. “Te škole potvrđuju ideale nastave usmjerene prema učeniku,

naglašavaju važnost osobnih iskustava i odbacuju stav prema kojemu postoji samo jedan najbolji način učenja za sve učenike. Alternativne se škole često definiraju kao škole s malim brojem učenika, škole u kojima je uloga nastavnika proširena, oni postaju savjetnici i pružaju podršku kada je to potrebno te u kojima se uvode inovativne nastavne metode i sadržaji koji pružaju odgovarajući nastavni program” (Milutinović i Zuković, 2013:259). “Osnivanje privatnih škola te ostvarivanje odgojnih i obrazovnih ciljeva i zadataka i privatnog i javnog školstva u Republici Hrvatskoj nadzire se putem državnog inspektorata ili određenih nadzornih tijela koja djeluju na razini države. Privatne osnovne škole dijelom su financirane i od države. U Hrvatskoj danas djeluje 11 privatnih škola, od kojih 3 rade po alternativnoj pedagoškoj koncepciji” (Rajić, 2008:330).

Rajić (2008.) navodi kako je bitno informirati javnost o alternativnim pravcima i oblicima školovanja radi unaprjeđenja školskog i pedagoškog pluralizama te poboljšanja uvjeta za razvoj privatnih osnovnih škola u Republici Hrvatskoj. Informiranost učitelja i roditelja o mogućnostima koje nude alternativne škole zasigurno će omogućiti kvalitetniju komunikaciju između subjekata te veći broj učenika u takvim školama. Brojne su pedagoške koncepcije i pokreti koji se zalažu za alternativne pristupe u odgoju i obrazovanju. Približavanjem učenicima te novim pogledom na kvalitetu obrazovanja, alternativne škole privlačile su zanimanje mnogih. Kao jedna od najraširenijih alternativnih škola, posebice na našim prostorima, waldorfska škola sa svojim jedinstvenim obilježjima vrijedna je pomnijega razmatranja. Kako bi se razumjeli ciljevi waldorfskih škola, potrebno je najprije upoznati načine njihova rada.

2.5. WALDORFSKE ŠKOLE

Waldorfska škola već se na prvi pogled, samom arhitekturom i uređenjem, razlikuje od ostalih škola; struktura betona posebno je oblikovana, drvo je raskošno obrađeno, zidovi u učionicama različitih su boja ovisno o dobi djece koja borave u učionici, počevši od toplih, crvenkastih tonova u prvim razredima, koje slijede energetički žuti i narančasti tonovi oko trećeg razreda, zeleni do petog, te nijanse plave i ljubičaste do kraja osnovne škole. Učionice se uređuju ovisno o temi o kojoj učenici u određenom razdoblju uče, okruženi umjetnički oblikovanom okolinom učenici preko osjetilnih podražaja uče i istražuju svijet oko sebe (Hallwachs i Seitz, 1997). Uz zanimljive i poticajne učionice, i ostali školski prostori poticajni

su za učenje, svaka waldorfska škola ima radionice za zanate, prostore za euritmiju, pozornicu za proslave i predstave i školsko dvorište u kojemu učenici često borave.

Odgoj i obrazovanje učenika vodi se osnovnim odrednicama waldorfske pedagogije, koje prate prirodu djeteta te na njemu prilagođen način postižu odgojne i obrazovne ciljeve. Osnovna obilježja nastave u waldorfskim školama su dnevni ritam, nastava po epohama, umjetničko vježbanje, živa riječ i euritmija.

Dnevni ritam, tako, označava pažljiv odabir aktivnosti tijekom dana kako bi se pojedine aktivnosti odvijale u pravom trenutku u danu (kada djetetu najviše odgovara) kako bi se očuvala njegova koncentracija, izbjegao umor i dosada. Raspored obaveza i aktivnosti predviđenih za svaki dan polazi od prirodnog dnevnog ritma djeteta. Rano jutro predviđeno je za misaone aktivnosti, bavljenje predmetima koji zahtijevaju veću koncentraciju, mišljenje, znanje i predočavanje. Nakon toga slijedi nastava koja zahtjeva stalno ritmičko ponavljanje (strani jezici, glazba, religija, tjelovježba). Poslijepodnevni sati predviđeni su za aktivnosti u vrtu, vježbanje zanata i ručni rad, te konačno, umjetničko praktične aktivnosti. Osim raspodjele nastavnih predmeta, obraća se pozornost i na aktivnost učenika; jutarnja nastava započinje ritmičkim djelom (recitiranjem, sviranjem, pjevanjem), dok učitelji moraju paziti na izmjenu tempa predavanja kako bi učenici što življe doživjeli gradivo (Carlgren, 1990).

Epohalna nastava, kao drugo važno obilježje nastave u waldorfskim školama, omogućuje potpunu predanost nekom predmetu i području, aktiviranje interesa učenika za nastavno gradivo što omogućuje stvaranje čvrstih, dojmljivih slika. Epohe dva puta godišnje obrađuju isti predmet u trajanju od tri do četiri tjedna. “Rudolf Steiner koji u Stuttgartu osniva waldorfsku školu u kojoj umjesto predmeta djeca uče po epohama (tri do četiri tjedna) cjelovito proučavaju prirodne i društvene pojave. U Steinerovoj školi, kao i u mnogim drugim projektima s početka 20. stoljeća, izostaju kruti nastavni programi te brojčano ocjenjivanje“ (Matijević, 2001:14). Epohe su u nižim razredima duže i prilagođavaju se potrebama i zanimanju djece, dok u višim razredima traju kraće i specijaliziraju se prema nastavnim područjima (Carlgren, 1990). Svrha nastave po epohama je, umjesto učenja i brzog zaboravljanja informacija nakon ispita i provjera znanja, naučiti iskustvom, udubljenjem u temu, ali i obaveznim kasnijim vraćanjem na istu temu, što pobuđuje sjećanja i jača znanja i sposobnosti. Nastava je prilagođena djetetovim mogućnostima, kako bi tijekom dana iskoristili maksimum, ali da ih se ne zamara viškom nepotrebnih informacija. “Ona se ujutro u skladu s biološkim duševnim ritmom djeteta obraća prije svega njegovim sposobnostima

primanja i misaonog shvaćanja. Zatim dolazi faza vježbanja (govor, umjetnički predmeti, ručni rad). Predmeti koji od djeteta traže tjelesnu aktivnost predaju se kasno prijepodne ili poslijepodne” (Hallwachs i Seitz, 1997:169).

Umjetničko vježbanje i stvaranje, kao još jedno od obilježja waldorfske pedagogije, ima za cilj zainteresirati i obrazovati učenike za razna područja, od pjevanja, sviranja, slikanja, crtanja do šivanja i izvođenja dramskih prizora, ali i poticati ustrajnost i strpljivost, jačati volju te omogućiti doživljavanje zadovoljstva kod uspješno izvršenih zadataka. Umjetnost nalazi mjesta u svakom predmetu pri čemu poticaji i sudjelovanje učitelja ohrabruju i motiviraju učenike.

Ono čemu se u waldorfskim školama posvećuje velika pažnja jest upravo način prenošenja informacija učenicima. “Živa riječ” igra značajnu ulogu u školskom obrazovanju učenika, u kojemu udžbenici i tehnička pomagala imaju znatno manju ulogu od riječi učitelja, koji kreira svoja predavanja prema potrebama i mogućnostima razreda (Carlgren, 1990). U početnim razredima osnovne škole važno mjesto zauzima pričanje priča, počevši s bajkama koje prenose etičke poruke i uče kako dobro pobjeđuje. U drugom razredu pričaju se basne i legende koje uče o ljudskoj veličini i poniznosti, dok treći razredi pričaju priče iz Staroga zavjeta. Osim čitanja, priče se i likovno prikazuju, izgovaraju i predstavljaju, svaka materija čuva se u sebi i pretvara u dobro koje se ne može izgubiti cijeloga života. Posebna pažnja posvećuje se temperamentima učenika, flegmatici, melankolici, kolerici i sangvinici vrste su temperamenata prema kojima se učenici razlikuju, pa se u nastavi uzimaju u obzir njihove različitosti kako bi se ojačale snage svakog pojedinca (Hallwachs i Seitz, 1997).

Euritmija je umjetnička i terapijska metoda izražavanja u kojoj se pjesma i govor prenose u pokret, ples, glumu i mimiku. “Euritmija, umjetnost vidljivoga govora i vidljive glazbe, javila se kao impuls za kultiviranjem ljudskog pokreta koji prije svega uključuje ljudsku svijest” (Bakota, 2004:148). Steiner je euritmiju shvaćao kao djelatnost koja aktivira duševne snage i čitavo tijelo te je pridajući joj veliku važnost, pretvorio u obavezan predmet tijekom svih osam godina osnovnoškolskog obrazovanja u waldorfskim školama.

Specifičnost je waldorfskih škola i nepostojanje brojanog ocjenjivanja u nižim razredima; ocjene se uvode tek u 7. i 8. razredu. Učitelji usmeno komentiraju radove svih učenika, povremeno pregledavaju bilježnice te daju pismene komentare i upute učenicima. Izostavljanje brojanog ocjenjivanja zamjenjuje se osobnim kontaktom učenika i učitelja, pismenim izvještajima i ohrabrujućim, motivirajućim porukama za učenike i roditelje

(Matijević, 1994). Na taj se način učitelj posvećuje djeci, a ne rezultatima ili ocjenama, što i sama djeca vrednuju, učeći radi sebe, intrinzično motivirani, a ne radi ocjene. U waldorfskim školama nije moguće pasti i ponavljati razred, jer kada učitelj uvidi da dijete ima poteškoće, on s njim intenzivnije radi i vježba te u završnici ne dopušta da dijete doživi neuspjeh.

Steiner se vodio idejom o ravnopravnosti i htio je da njegovu školu mogu pohađati djeca svih socijalnih slojeva, no kao slobodna škola, unatoč državnim poticajima, ona nije uspijevala opstati bez dodatne materijalne pomoći roditelja. Osnovano *Svjetsko waldorfsko društvo* koje je prikupljalo sredstva za škole nije dugo opstalo, pa svaka škola danas ima svoje društvo koje brine o financijama (Bakota, 2004). Waldorfske škole u Hrvatskoj opstaju zahvaljujući učeničkim skolarinama te radom “Udruge roditelja i učitelja waldorfske škole” koja financijski, savjetodavno te konkretnim akcijama pomaže rad škole. Trenutno u svijetu postoje 1056 waldorfske škole u 60 zemalja, uključujući Rusiju, Kinu, Izrael, Japan, Koreju i Egipat, ali ih je najviše u Nizozemskoj, Skandinaviji, Austriji i Njemačkoj (Paschen, 2014, Doutlik, 2015). U Hrvatskoj djeluju dvije waldorfske osnovne škole, u Zagrebu i Rijeci te waldorfski vrtić u Zagrebu. Waldorfska škola “svetog Jurja” s pravom javnosti osnovana je 1993. godine u Zagrebu, kao prva waldorfska škola u Hrvatskoj, ali i kao prva alternativna škola u Hrvatskoj uopće.

2.5.1. Osnovna waldorfska škola svetog Jurja Zagreb

Waldorfske škole po svome jedinstvenom metodičkome planu pripadaju najzastupljenijim humanističkim školama Europe, a interes za njih, s opravdanjem, postoji i širom svijeta. Trend je slijedila i Hrvatska, počevši s organiziranjem “Društva prijatelja waldorfske pedagogije”, danas “Društvo za waldorfsku pedagogiju Hrvatske”. Otvorena su tri waldorfska vrtića u Hrvatskoj, dva u Zagrebu i jedan u Splitu, a javljali su se i interesi za otvaranjem waldorfske osnovne škole. Konačno, 1993. godine osnovana je prva takva waldorfska (osnovna) škola u Hrvatskoj, Osnovna waldorfska škola svetog Jurja u Zagrebu na Jakuševcu. Dok cjelinu waldorfske škole čini 12 godina nastave, u Hrvatskoj osnovna škola traje 8 godina, skladno s obrazovnim sustavom Republike Hrvatske (Bubanko, D., 1994. u Matijević, Pranjić, Previšić, 1994).

Osnovna waldorfska škola svetog Jurja u Zagrebu dio je međunarodne mreže waldorfskih škola, članica je međunarodnih asocijacija IAO, ECWE, Freunde der Eziehungskunst i Zentrum fur Kultur Und Padagogik iz Beča. Specifičnost zagrebačke waldorfke škole jest davanje posebne pažnje ekološkim sadržajima. U suradnji s udrugom Rustica (udrugom za očuvanje i razvoj biološke raznolikosti i ruralne baštine), u školskom se vrtu svake subote održavaju radionice pod sloganom „iz teorije u praksu“. Zainteresirani roditelji, učenici i profesori u školskom vrtu sade razno voće i povrće (mrkvu, krumpir, luk, peršin, bob, grašak, salatu, špinat, jagode, smokve, kupine, višnju), odmaraju se i druže uz kavu ili čaj. U školi se proizvodi eko sir i eko kruh kako bi učenici bili što više povezani s prirodom. Slobodne aktivnosti koje škola nudi svim učenicima su kazalište na stranim jezicima, poduke sviranja violine i flaute, tečajevi plivanja te borilačka vještina Capoeira Angola. Škola je poznata i po brojnim koncertima, priredbama i predstavama u kojima sudjeluju svi učenici čime se potiče njihova kreativnost i sigurnost u nastupu pred publikom. Svake godine organizirana su brojna događanja za učenike kao što su pastirske igre, festival bajki, svetkovina Miholje i Martinje, božićni sajam, maskenbal, ljetni kamp, radionice i predavanja. „Udruga roditelja i učitelja waldorfske škole u Zagrebu“ osnovana je 2004. godine u cilju promicanja, razvitka, očuvanja i unapređenja waldorfske pedagogije u Gradu Zagrebu. Članovi Udruge se zauzimaju za ostvarenje waldorfske pedagogije kao oblika i metoda odgoja i obrazovanja koji se ostvaruju prema waldorfskim programima (Waldorfska škola u Zagrebu).

2.6. NASTAVA I NASTAVNI PREDMETI

Rad u waldorfskim školama uvelike se razlikuje od rada u tradicionalnim školama. Waldorfska pedagogija usmjerena je na dijete i njegov cjeloviti razvoj. U waldorfskim školama djeca osim propisanog programa imaju i dodatne predmete. Predmeti koji razlikuju waldorfsku od ostalih škola su dodatni strani jezik (već od prvog razreda uče se 2 strana jezika), ručni rad, vrtlarstvo, obrti, religijska kultura i euritmija. „Bitno obilježje strukture nastavnog plana i programa waldorfske škole jest naglašena orijentacija na umjetnički i radni odgoj, zatim izvođenje nastave po epohama, učenje stranih jezika od početnih razreda školovanja, te mjesto euritmije u nastavnom programu” (Jargović, 2007:69).

Umjetničkom području pridaje se iznimno velika važnost, a umjetničko izražavanje uključeno je i u sva ostala područja. Raznolikošću materijala i likovnih tehnika kojima se mogu koristiti, učenicima je omogućeno sasvim slobodno izražavanje. Kroz crtanje, modeliranje, slikanje, glumu, pjevanje i sviranje učenici vježbaju volju, strpljivost, ustrajnost u vježbanju, te konačno doživljavaju uspjeh kao nagradu za sav rad i trud. Dramske igre kao vrste kazališnih komada dio su mjesečne svečanosti te kao takve oslobađaju kreativnost i potiču maštu učenika. Obrazovanje bez umjetnosti i rano zahtijevanje apstraktnog mišljenja kao posljedicu može imati kržljivost u pogledu osjećajnosti, dok igra, umjetnost i druženje sa svijetom dovode do sazrijevanja osjećajnog života (Gloecker, 1990). „Dobar se dio nastavnog plana i programa odnosi na umjetnost i obrt, ne zbog umjetničko-obrtničkog stvaralaštva, nego zato što se s pomoću takva pristupa mogu na poseban način oblikovati osobnost, emocije, omogućiti uvid u značenje, smisao i duh gradiva” (Paschen, 2013:209). Aktivnost koja čini “srce” waldorfske pedagogije je mjesečna svečanost; jednom mjesečno okupljaju se svi učenici i roditelji, te učenici na pozornici pokazuju ono što su naučili pjesmom, igrokazima ili recitacijama (Carlgren, 1990). Metode i aktivnosti specifične isključivo za waldorfsku pedagogiju obogaćuju učenike iskustvima kroz koja mnogo uče, ali isto tako učenici shvaćaju da se njihov tip obrazovanja razlikuje od drugih škola. Slika, ritam, pokret i priče snažan su pedagoški alat. Osim toga, kada se provedu zamišljeno, pružaju nastavne teme koje mogu omogućiti učenicima bazu za učenje, dok obraćanje pažnje na estetsku kvalitetu igra važnu ulogu u waldorfskom obrazovanju (Uhrmacher, 1993).

Neizostavno područje prirodno-matematičkih znanosti u waldorfskim školama dakako ima svoje mjesto, no opet, i ono se izvodi na jedinstven način. Računanje se u nižim razredima uči uz pjesmu i ritam brojanja te se koriste primjeri iz života. U velikoj mjeri koristi se praktična nastava pa tako učenici s nastavnicima mjere dužine, visine i težine, puno se radi s mjerama. Geometrija je također važno područje bavljenja, ali dok se tradicionalne škole orijentiraju na izučavanje geometrijskih poučaka i dokaza, za učenike waldorfske škole geometrija predstavlja “istraživačko putovanje u svijet oblika”. Pozadina učenja matematike i geometrije, koje zahtijevaju mišljenje, snalaženje i spretnost u rješavanju novih problema je uvid u načine na koje su matematički zakoni utkani u prirodu i u sam ljudski lik. „Ponajveću važnost ima matematika- i to u mjeri koja premašuje druge predmete- na temelju toga što ona ustrajna vježbača uvodi u čisto mišljenje i povjerenje prema tom mišljenju, tj. prema onom mišljenju što ga prorađujemo djelatnošću koja je istodobno objektivna i subjektivna“ (Carlgren, 2000:208). Nadalje, zoologija i botanika predmeti su koji uče o sličnostima i

različitošću ljudi i životinja, o značaju sunca za rast biljaka. Zemljopis i povijest pružaju i moralno obrazovanje, učenike potiču uzimati u obzir druge ljude oko sebe, pobuđuje se zanimanje za prošlost i smisao za čovječansko.

U waldorfskim školama velika se pažnja pripisuje učenju stranih jezika. Od prvog razreda osnovne škole učenici uče dva strana jezika, a osim stranim jezicima velika pažnja posvećuje se i materinjem jeziku. Posvećenost radu na materinjem i stranom jeziku smatra se iznimno važnom a osnovni način učenja je razgovor, pisanje referata, sastavaka i pisama (Carlgren, 1990).

Nastava religije u waldorfskim školama je diferencirana. Antropozofija kojom se Steiner vodi teži razumijevanju kršćanstva i Krista, tumačenju svijeta, u školama se vjerska obuka odvija prema vjeroispovijesti učenika, za što brinu predstavnici crkava (Gloecker, 1990). “Škole Rudolfa Steinera prepuštaju vjerskim zajednicama da u skladu sa svojim uvjerenjem organiziraju vjersku nastavu” (Kugelgen i Leber, 1995:32). Roditeljima se preporuča uključivanje djece u bilo kakav oblik religiozne nastave, premda ni to nije obavezno. “Tolerancija, društveni stav strahopoštovanja i razumijevanja za druge ljude i njihov pogled na svijet, prolazi poput snažne struje kroz čitav životni tijek Rudolfa Steinera i spade u najjače poticaje što ih je svojim učenicima ostavio u baštinu” (Carlgren, 1990:103). Steinerove škole omogućuju učenicima nastavu iz različitih religija, potičući tako razvoj tolerancije, svijesti o različitošću te poštovanja za druge, različite od njih samih. Ključ kreiranja nastavnih planova i programa te metoda rada u waldorfskim školama je dječji razvoj; odgaja se i podučava isključivo prateći etape razvoja djeteta. “Ne smije se postaviti pitanje: što treba čovjek znati i umjeti za socijalno uređenje koje postoji - nego: što je u tom čovjeku usađeno i što se u njemu može dalje razviti?” (Steiner, 1995:7). „Nastavni sadržaji, kao i metoda njihova posredovanja učeniku, moraju se izvesti iz odnosa prema djetetu i njegovu razvoju, koji onda uključuje i uvijek specifičan odnos prema svijetu. Nastavni sadržaj ima uvijek instrumentalni značaj i vrijedan je utoliko ukoliko pridonosi razvoju djeteta. Na ovom temelju počiva nastavni program waldorfskih škola“ (Matijević, Pranjić, Previšić, 1994:42).

Područje ručnog rada i obrta, specifično za ovu alternativnu školu nema samo praktičan cilj pripreme svojih učenika na situacije koje ga čekaju u budućem životu, već je njegov cilj poticanje stvaralaštva, mašte i kreativnosti, razvijanje odnosa prema predmetima, doživljavanje uspjeha i ponosa vidljivim i opipljivim produktom svog rada. “Radni odgoj

vidljiv je u praktičnoj nastavi koja obuhvaća sljedeće nastavne predmete: Obrte, odnosno rad u drvetu (od 5. do 8. razreda), Vrtlarstvo (od 6. do 8. razreda) te Ručni rad koji je obvezni nastavni predmet od prvog razreda, a u njemu učenici i učenice imaju prilike plesti, kukičati, vesti, filcati, ručno i strojno šivati” (Doutlik, 2015:105). Velika pažnja usmjerena upravo na ovo područje u današnje je vrijeme zasigurno pomalo neuobičajena. Šivanje, kukičanje ili pletenje kao aktivnosti uobičajene u waldorfskoj školi neupitno pridonose razvoju djeteta, no zasigurno bi bilo moguće razvijati ih i nekim aktivnostima i radnjama koje su suvremenije, učenicima korisnije za budući život. Upravo ovo područje povlači pitanje osuvremenjivanja rada waldorfskih škola. Činjenica je da je Rudolf Steiner, kao ličnost 19. stoljeća, vidio neke radnje kao iznimno vrijedan aspekt odgoja i obrazovanja. Ipak, te su radnje bile usko povezane s vremenom u kojem je i sam živio, npr. šivanje i kukičanje bile su uobičajena praksa onoga doba, a danas nisu. Modernizacija sustava waldorfskih škola javlja se kao moguća opcija uz pitanje: kakva bi načela Steiner danas promovirao? Koliko god neki zanati bili zanimljivi i vrijedni, potrebno je djecu obrazovati i odgajati za suvremenost.

Unatoč vrijednim načelima, idejama i principima rada waldorfskih škola, postavlja se ključno pitanje- izlaze li učenici iz waldorfskih škola sa stečenim kompetencijama jednakim učenicima tradicionalnih osnovnih škola? Često se može čuti kako učenici nakon završene waldorfske škole nisu prilagođeni daljnjem obrazovanju u javnim školama, da tamo nailaze na velike poteškoće te je takav stav okoline često i razlog promatranja waldorfskih škola kao manje ozbiljnih, kao škola u kojima se puno igra, a malo uči. Steiner o osposobljenosti učenika nakon waldorfske škole govori: “Uz pomoć učitelja koji je poznavatelj duha, poznavatelj ljudi, djeluje cijeli društveni život na naraštaj koji hrli u život. Iz te škole će izaći ljudi koji mogu punom snagom stupiti u život” (Steiner, 1995:38). Govoreći o stjecanju dubljih životnih vrijednosti i kompetencija, Steiner se osvrće na spremnost za život, ali ne i na spremnost za suočavanje s daljnjim obrazovnim izazovima. Vrijednosti koje se stječu u waldorfskim školama dakako jesu važne, no roditeljima je kod upisa djeteta u školu često teško prevagnuti što će njihovom djetetu više koristiti u svijetu u kojemu će živjeti. Kako u Hrvatskoj postoje samo dvije osnovne waldorfske škole te niti jedna srednja waldorfska škola, roditelji pri upisu svoje djece u osnovne škole nemaju puno informacija i generalno nisu upoznati sa svim mogućnostima te radom waldorfskih škola u Hrvatskoj. Nastava je u ovim školama bliža prirodi čovjeka, a izuzetna vrijednost je učenje gradiva ne samo slušajući predavanje, već „proživljavajući“ ga na jedinstvene načine; emocionalno, iskustveno, praktičnim radom, interakcijom s drugim učenicima. Znanje stečeno na takve načine trajnije

je i snažnije u odnosu na ono u tradicionalnim školama. Ipak, s obzirom na to da su učenici waldorfske škole u manjini u odnosu na učenike tradicionalnih škola te da su prisiljeni odabrati srednju školu tradicionalnog tipa, smatram mogućim da se dio njihovog interesa i entuzijazma oko učenja kasnije u životu izgubi. Tek kada bi postojao samo ovaj tip škola, i kada bi se svi ljudi obrazovali u skladu s načelima waldorfske pedagogije, Steinerovi ideali mogli bi u potpunosti funkcionirati. Ovako pak, učenici se susreću s većim brojem problema pri prilagodbi na tradicionalno školstvo nakon alternativnoga. No, kao i kroz čitavo obrazovanje u waldorfskoj školi, tako i u tom prijelaznom razdoblju, pomoć i uključenost roditelja i učitelja te priprema djeteta na promjenu, neizostavni su i izuzetno važni.

2.7. UČENICI, UČITELJI I RODITELJI

O vrijednosti waldorfske osnovne škole iz perspektive učitelja naglašava se da je „važno probuditi dijete, njegov um, podariti mu svjetlo, poštovati, a ne oštetiti njegov vlastiti identitet i ono što će uskoro pronaći svoj put, jer sam je život proces obrazovanja” (Brierley, 2013:123). Svako je dijete u waldorfskoj školi individua kojoj se pristupa na specifičan način, koja se na sebi svojstven način razvija. Učitelj je u waldorfskoj osnovnoj školi osoba najbliža učenicima. Svaki dan od prvog do osmog razreda jedan učitelj odgovoran je i brine za svoj razred, što utječe na stvaranje čvrstih međusobnih veza i povjerenja. Učitelj nije strogi autoritet, već vođa i prijatelj na kojega se učenici ugledaju. Kroz osam godina učiteljeva rada s razredom, on dobro upoznaje svakog pojedinca i njegova jača i slabija područja, temperament, osobnost. Unatoč raznim mogućim problemima u radu nastavnika s pojedinim razredom, učenicom ili roditeljima, u waldorfskoj se školi fokusira na rad jednog učitelja kroz osam godina, kako bi se mogao pratiti napredak i razvoj učenika.

U waldorfskim školama uobičajeno je da razredni nastavnik barem jednom godišnje posjećuju dom svakog učenika radi upoznavanja uvjeta u kojima učenik živi, radi jačanja odnosa i suradnje s roditeljima te upoznavanja učenika u njegovom domu. (Doutlik, 2014:540 prema Harslem, 1999). “Od presudne je važnosti da li čovjek koji se bavi odgojem i obrazovanjem mladih ljudi umije uspostaviti živi odnos s mladim ljudima u razvoju te može li čitavim svojim mentalitetom uroniti u dušu i cjelokupno biće mladog čovjeka u njegovu nastajanju” (Carlgren, 1990:17). Waldorfski učitelji cijene individualnu snagu i svojom pedagogijom ju ne potiskuju, već pobuđuju, vode učenike k svijesti o svom čovječstvu

(Kugelgen i Leber, 1995). “Učitelji bi vam u waldorfskim školama rekli kako je najvažnije da se djeca ne izlažu temama za koje misle da ih nikada ne mogu svladati, nego da trebaju prvo steći iskustvo o tome kako se nositi s ovim svijetom i razvijati buduće povjerenje (Paschen, 2014:210). Najveću važnost ima učitelj, dok se udžbenici i knjige u nižim razredima ne koriste kao glavno, već kao popratno pomagalo u nastavi. “Učitelju se pruža pomoć na seminarima za waldorfske učitelje, kao i preko antropozofskih vježbi koje su gotovo beskrajne. Središnju funkciju ima vježbanje pregleda koji se obavlja navečer: učitelj navečer svojim duhovnim očima sagledava svakog pojedinog učenika, unutra u sebi se suočava s njegovim osobinama, rekapitulira moguće pogreške koje je možda napravio i tako dolazi do pozitivnog impulsa za sljedeći dan” (Hallwachs, Seitz, 1997:165). Permanentno usavršavanje učitelja odvija se i na tjednim učiteljskim konferencijama, koje se sastoje od spoznajnog, metodičko-didaktičkog i tehničkog dijela, a na kojima se raspravlja o pedagoškim pitanjima i pitanjima školske administracije.

Unatoč brojnim usavršavanjima učitelja, upitno je producira li zaista društvo kadrove za obavljanje ovako kompleksnog posla; tko ima realne kompetencije za 8-godišnji program edukacije mladog čovjeka? Učitelj bi, prema navedenom, trebao biti filozof, antropolog, kemičar, fizičar, matematičar, umjetnik i još mnogo toga kako bi bio stručan u svim, nadasve važnim područjima obrazovanja učenika waldorfske škole.

Za djetetov razvoj u okviru odgojno–obrazovnog procesa u školi važno je da se u skladnom suživotu nađu roditelji, koji su spremni učiti o sebi i svome djetetu te učitelj koji će također svojom djelatnošću pokazati kako nije samo prenositelj znanja, nego je i sam učenik koji svakodnevno uči od djece, te savjetnik i prijatelj djeteta i roditelja. Roditelji su prvi učitelji svoje djece ali njihova uloga ne završava kada djeca krenu u školu, pogrešan je stav da su oni “odradili “svoje, da je sada red na učiteljima. Roditeljsko zanimanje za djetetov rad u školi, razgovor o raznim temama iz škole te vježbanje vještina u svakodnevnim, i školskim i obiteljskim situacijama, vesele i potiču dijete. Smatram da svaki roditelj treba biti uključen u rad škole koliko može te da bi trebao biti potican na suradnju s učiteljima. Prepoznavši važnost partnerskih odnosa, u waldorfskim se školama roditelje potiče na aktivno sudjelovanje; njihova je uloga partnerska, suradnja sa školom je aktivna i česta. S obzirom na to da se waldorfske škole osnivaju na inicijativu roditelja, njihovo mišljenje i partnerstvo vrlo je važno. Steiner navodi kako ne postoji jedinstven model suradnje roditelja i učenika za sve waldorfske škole, ali i da su roditelji slobodni partneri učiteljima u odgoju djece, osnova za podizanje suglasnosti je suradnički odnos pun povjerenja, waldorfska pedagogija temelji se na

promatranju svakog djeteta za što je potrebna uključenost roditelja u rad škole, učitelji razvijaju nastavne planove, programe, metode i smjernice oslanjajući se na roditelje (Doutlik, 2014:536 prema Dietz, 2007). Neke od aktivnosti u kojima roditelji sudjeluju u radu škole su šivanje kostima za priredbe učenika, pripremanje hrane za sajmove koji se organiziraju, pomoć u renoviranju zgrade škole i bojanje zidova u učionicama. Roditelji se redovito informiraju o događajima u školi (Doutlik, 2014). “Waldorfska škola predstavlja drugačiji način obrazovanja učenika, ali i status roditelja u njoj drugačiji je nego što je to u državnim školama. Roditelji su aktivnije uključeni u aktivnosti škole i predstavljaju partnere učiteljima u odgoju i obrazovanju vlastite djece. U središtu waldorfske pedagogije nalazi se dijete, a upravo suradnja roditelja i učitelja kakva se potiče i ostvaruje u waldorfskim školama predstavlja najbolji put za razvijanje zdrave, sretno i kreativne ličnosti, što je i cilj waldorfske pedagogije” (Doutlik, 2014:549). Za razliku od tradicionalnih škola, može se reći da je suradnja roditelja i učitelja u waldorfskim školama veća. (Ličina, Previšić, Vučak, 1992). Odabirom waldorfske škole roditelji znaju da će materijalno morati potpomagati rad škole kao i to da se od njih očekuje uključenost u brojne aktivnosti škole. Veća suradnja među roditeljima i učiteljima osim što koristi učenicima, unapređuje školu kao ustanovu, pomaže učiteljima ali i osnažuje samu obitelji. Tako nešto teško je postići u tradicionalnim školama, u kojima praksa redovite suradnje i razvijanja bliskih odnosa nikada nije zaživjela do slične mjere.

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

3.1. PROBLEM ISTRAŽIVANJA

Dugi niz godina postojanja isključivo državnih, tradicionalnih škola u Hrvatskoj, smatra se, rezultirao je sumnjičavim, djelomično negativnim stavom populacije prema alternativnim oblicima obrazovanja. Alternativne (waldorfske) škole u Hrvatskoj postoje tek nešto više od 20 godina, no s obzirom na to da su učenici waldorfskih škola u znatnoj manjini u odnosu na učenike tradicionalnih škola, prisutna je još uvijek nedovoljna informiranost o tom tipu škola. Nerijetko se mogu čuti komentari koji osporavaju kvalitetu waldorfskih škola. Za otvorenost prema novim i nepoznatim oblicima obrazovanja potrebno je, dakako, informirati populaciju, educirati stručnjake i isticati primjere i iskustva učenika tih škola.

Brojne razlike u odnosu na tradicionalne škole razlog su zanimanja za waldorfske škole, posebice praksu u njima. Provođenje istraživanja s bivšim učenicima, temeljeno na osobnim iskustvima pojedinaca, najbolji je način za približavanje prakse waldorfskih škola. Ispitana su stajališta o glavnim prednostima i nedostacima pohađanja waldorfske škole, razmišljanja o utjecajima škole, o mogućim poteškoćama s kojima su se ispitanici kao učenici susretali tijekom prilagodbe na tradicionalne oblike obrazovanja.

3.2. PREDMET ISTRAŽIVANJA

Predmet ovog istraživanja je analiza stavova i iskustva bivših učenika waldorfske škole u Zagrebu.

3.3. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja bio je dobiti uvid u mišljenja, stajališta i iskustva bivših učenika waldorfske osnovne škole o takvoj vrsti obrazovanja i njegovim utjecajima na daljnji život.

Specifični ciljevi istraživanja su:

1. Ispitati koje su prednosti waldorfske škole;
2. Ispitati što smatraju glavnim nedostacima waldorfske osnovne škole;
3. Ispitati kakav je utjecaj na učenika imalo pohađanje waldorfske škole;
4. Ispitati jesu li postojale poteškoće prilagodbe pri prelasku u tradicionalnu školu.

3.4. UZORAK ISTRAŽIVANJA

Planirani uzorak istraživanja bili su bivši učenici Osnovne waldorfske škole svetog Jurja u Zagrebu. Uzorak je namjerno odabran za specifičnu svrhu te njihovi odgovori ne omogućavaju generalizaciju. Od ukupno 10 sudionika, njih 4 je muškog, a 6 je ženskog spola. Dobni raspon sudionika kreće se od 22 do 30 godina. Različite su obrazovne razine, dio sudionika još studira, dok je nekoliko njih zaposleno na različitim radnim mjestima. Sudionici su školu pohađali između 4 i 8 godina.

3.5. INSTRUMENT ISTRAŽIVANJA

Za potrebe istraživanja sastavljen je anketni upitnik s pitanjima otvorenog tipa kako bi se izbjeglo usmjeravanje ispitanika na određeni odgovor. *Upitnik za bivše učenike Waldorfske škole* sastojao se od dvaju dijelova s ukupno 12 pitanja. U prvom dijelu sudionici su navodili dob, spol, razinu obrazovanja te trenutno radno mjesto, dok se drugi dio upitnika sastojao od otvorenog tipa pitanja o pohađanju waldorfske škole, o prednostima i nedostacima školovanja te prilagodbi na tradicionalne oblike obrazovanja.

Sudionici su elektronskom korespondencijom dobili, a potom ispunjeni anketni upitnik poslali istraživaču. Za ispunjavanje upitnika bilo je predviđeno do 10 minuta. Dobiveni odgovori poslužili su isključivo za svrhu istraživanja.

4. REZULTATI I INTERPRETACIJA

U poglavlju koje slijedi prezentirani su rezultati ispitivanja razmišljanja, stajališta i iskustava bivših učenika osnovne waldorfske škole u Zagrebu. Dobiveni rezultati su prikazani prema pitanjima navedenim u anketnom upitniku.. Rezultati su analizirani u skupnom obliku i kategorizirani, a neki odgovori na otvorena pitanja navedeni u izvornom obliku.

1. Dob, spol, razina obrazovanja i radno mjesto

U provedenom istraživanju sudjelovalo je N=10 ispitanika, od kojih n=4 muškog spola, a n= 6 ženskog spola. Sudionici su dobi u rasponu od 22 do 30 godina, s prosječnom dobi M= 25,6 godina. Njih 7 ima srednju stručnu spremu, a 3 ih ima visoku stručnu spremu. Radna mjesta/zanimanja koja su u upitniku navedena su: Ernst and Young, KBC Zagreb-liječnica na specijalizaciji, Ekonerg-konzultant, asistent za logistiku, slobodni umjetnik.

2. Duljina pohađanja waldorfske škole

Ispitanici su pohađali waldorfsku osnovnu školu u rasponu od 4 do 8 godina. Tri ispitanika pohađala su školu 4 godine, jedan ispitanik 6, jedan ispitanik 7 godina, a preostalih pet ispitanika pohađali su waldorfsku osnovnu školu svih 8 godina, dakle prosjek pohađanja ove

škole među ispitanicima je $M=6,5$ godina, dok je najviše ispitanika, njih ukupno 5, pohađalo školu svih 8 godina.

Waldorfska osnovna škola u Zagrebu ima osam razreda, no uobičajena je i praksa pohađanja nekoliko razreda, a potom prebacivanja u tradicionalne škole. Isto tako, moguće je završiti nekoliko razreda u tradicionalnoj, državnoj osnovnoj školi te se kasnije prebaciti u waldorfsku školu u više razrede. Smatram da na iskustvo i poznavanje rada u školi, dakako, utječe vrijeme provedeno u školi i upoznatost s metodama rada waldorfske pedagogije, a samim time i da učenici koji su školu pohađali duže imaju cjelovitiji spektar usvojenih znanja i kompetencija.

3. Razlozi za upis waldorfske škole

Od 10 ispitanika, njih devet je odgovorilo da je odluku o upisu waldorfske škole donijeli njihovi roditelji. Jedna ispitanica navela je kako ne zna koji je bio razlog za upis waldorfske škole. Najdominantniji razlog upisa je prihvatljivost koncepcije i načina rada u ovoj školi.

„Roditelji su me upisali. Svidala im se pedagogija.“

„Roditeljima se svidjela Waldorfska pedagogija“

„Mama i tata, waldorfska pedagogija i nezadovoljstvo državnom školom“

Razlog upisa ($N=3$ ispitanika) bila je želja roditelja za drugačijim, boljim obrazovanjem za njihovu djecu. Originalni odgovori ispitanika glase:

„Odluka roditelja, želja za boljim obrazovanjem.“

„Odluka roditelja za drugačijim pristupom tijekom školovanja.“

„Razina na kojoj se obrazovni sustav RH već godinama nalazi potaknuo je moje roditelje na traženje alternativnih rješenja.“

Kod 2 ispitanika su roditelji radili u waldorfskim obrazovnim institucijama, što je razlogom upisa, a vidjeli su prednosti u odnosu na tradicionalne škole.

“S obzirom da su roditelji bili upoznati s waldorfskom pedagogijom (majka radi u waldorfskom vrtiću koji sam i sama pohađala) željeli su za dijete takav vid obrazovanja”

„Moj je otac bio učitelj u waldorfskoj osnovnoj školi, te su roditelji temeljem osobnog poznavanja pedagogije i iskustva rada odabrali upravo takav način školovanja za mene.“

Jedan ispitanik navodi kako su ga roditelji upisali u waldorfsku školu jer su mu istu školu pohađala braća i sestra:

„Roditelji su me upisali, braća i sestra su također išli tamo.“

Razlozi zbog kojih roditelji upisuju svoju djecu upravo u waldorfsku školu mogu biti želja za odgojem koji je primjereniji djetetu, drugačiji oblik obrazovanja nego što je u državnim školama, sprječavanje proživljavanja mogućih loših iskustva za svoje dijete, pružanje alternativnog obrazovanja, poštovanje individualnosti svakog učenika i dr. (Doutlik prema Harslem, 1999; Gleser i Waller, 2005). Iako su učenici pri upisu u osnovnu školu još uvijek vrlo mladi te o upisu waldorfske škole uglavnom odlučuju njihovi roditelji, vjerujem da su kroz razgovore s roditeljima do danas bili upoznati s razlozima za odluku njihova upisa upravo waldorfske, a ne neke druge privatne ili pak neke od tradicionalnih škola. Ispitivanjem razloga za upis waldorfske škole dobila sam očekivane odgovore, kako je to bila odluka roditelja, uz kratka obrazloženja, bilo to nezadovoljstvo državnim školama, želja za boljim obrazovanjem ili pozitivna procjena waldorfske pedagogije od strane roditelja. Kako su i same alternativne škole velikim dijelom rezultat nezadovoljstva tradicionalnim obrazovanjem, ne čudi da je isti razlog bio glavni poticaj roditeljima za upis djece u ovakvu školu. Smatram da je promišljanje roditelja o kvalitetu obrazovanja njihove djece, a pogotovo inicijativa za razmatranjem svih mogućnosti, pa tako i alternativnih oblika obrazovanja pozitivna, dok sama odluka o upisu djece u alternativnu školu prvenstveno ovisi o roditeljima, njihovom željama i stavovima, poznavanju djeteta, njegovih mogućnosti i potreba.

Iz odgovora ispitanika vidljivo da je velik dio roditelja već i prije njihova upisa u školu bio upoznat s waldorfskom pedagogijom. Roditelji su radili u waldorfskom vrtiću ili školi, imali stariju djecu koja su pohađala istu školu ili im se sviđala waldorfska pedagogija te su tako odlučili o opisu djeteta. Samim time logičnim se nameće zaključak da do prihvaćanja nečega što nije toliko uobičajeno dovodi prethodno (u)poznavanje, u ovom slučaju waldorfske pedagogije i rada waldorfskih škola. Ljudi uglavnom odbijaju nešto što im je novo i nepoznato, a kako bi se smanjile predrasude i negativni stavovi, potrebno je o tome više govoriti, približiti temu širim masama.

4. Razmišljanja o utjecaju pohađanja waldorfske osnovne škole na učenike

Većina ispitanika (N=9 ispitanika) navodi kako smatra da je pohađanje waldorfske škole na njih značajno utjecalo u pozitivnom smislu. Najčešće navode da su u školi razvijali praktične vještine, kreativnost i samopouzdanje.

Neki od odgovora o značajnom (pozitivnom) utjecaju glase:

„Jako je utjecalo i potpuno u pozitivnom pravcu.“

“Značajno je utjecalo. Pozitivno. Puno se uči kroz igru i rad. Djeci je najbitnija igra te je puno lakše i zanimljivije učiti kroz igru, a kroz predmete *vrtlarstvo* i *obrti* smo se naučili služiti alatima što je uvijek potrebno u životu.”

„Svakako; vjerujem da sam u usporedbi s kolegama iz državnih škola razvila ne samo nebrojeno više praktičnih vještina, već je i moje znanje šire te stavovi pogodniji snalaženju u „stvarnom“ svijetu.“

„ Podarilo mi je slobodu i kreativnost. Učenje je bilo igra, a škola mjesto s kojega nisam željela ići doma.“

„Mislim da je bilo značajno jer mi je pružilo širu sliku svijeta i omogućilo mi otkriti talente (npr. na području umjetnosti) koje kroz klasično obrazovanje vjerojatno ne bih upoznala i razvila.“

„Sigurno jest, jer nas je ohrabivala i poticala na kritičko mišljenje te razvijanje sposobnosti do punog potencijala. Za razliku od ostalih škola koje su bile u užem krugu izbora, koje djeci ubijaju kreativnost i ukalupljaju ih u stereotipno poželjne obrasce. Naše djetinjstvo i sloboda su nepobitno duže trajali nego u redovnim državnim školama.“

Jedini ispitanik koji ne smatra da je pohađanje waldorfske osnovne škole na njega značajno utjecalo, odgovora:

“Ne mislim da je značajno utjecalo. Samo mislim da sam imao priliku učiti i isprobati nauke koje drugdje ne bi.“

Analizirajući odgovore ispitanika na pitanja postavljena u anketnom upitniku, moguće je zaključiti kako smatraju da je pohađanje waldorfske osnovne škole na njih utjecalo značajno, ali u pozitivnom smislu. Bivši učenici iz današnje perspektive ističu znatno više

pozitivnih nego negativnih strana pohađanja waldorfske osnovne škole. Ispitanici vjeruju da je waldorfska osnovna škola svojim drugačijim pristupom na njih ostavila velik utjecaj, potičući u njima slobodu i razvoj kreativnosti te im pružila mogućnosti učenja praktičnom primjenom znanja i vještina, što i jesu neki od glavnih ciljeva waldorfske pedagogije. Značajan utjecaj na ispitanike kao učenike imao je način rada u waldorfskim školama, koji je poticao razmišljanje, obuhvaćao umjetničke predmete, osposobljavao za razne praktične vještine. Kao što je već i ranije spomenuto, Steiner je smatrao kako iz waldorfske škole izlaze ljudi koji mogu punom snagom stupiti u život, kojih su odgoj i obrazovanje bili usmjereni na cjelovit razvoj. Zanimljivo mi je kako je pohađanje waldorfske škole utjecalo na više aspekata života učenika, pružajući im s jedne strane osjećaj slobode, učenje kroz igru i bezbrižnost, a s druge strane stjecanje važnih praktičnih vještina, kritičko promišljanje i otkrivanje talenata.

„Značajno“ i „pozitivno“ subjektivni su dojmovi, pa zato ne možemo donositi zaključke o stvarnom značajnom i pozitivnom utjecaju waldorfske škole na učenike, nemajući dokaze za njihove subjektivne procjene, no bilo bi zanimljivo istražiti i stvarni utjecaj pohađanja waldorfske škole na učenike. Moglo bi biti zanimljivo ispitati jesu li učenici kasnije u životu imali nekih specifičnih problema (npr. kod zapošljavanja, u međuljudskim odnosima koji se u današnjem svijetu najčešće temelje na principima kompetencije i netolerancije- što je suprotno od načela kojima se vodi waldorfska pedagogija, jesu li imali problema u emocionalnim odnosima ili općenito u međuljudskim odnosima kad su se nakon osam godina zatekli u puno surovijem kontekstu i okolnostima).

5. Poteškoće u prilagodbi na tradicionalne srednje škole

Polovica ispitanika navodi kako se nisu susreli s nikakvim poteškoćama prilikom prilagodbe na tradicionalne srednje škole, dok ostalih 5 ispitanika navodi kako su imali neke poteškoće. Tri ispitanika imala su poteškoće s brzinom i načinom učenja, naučili su kako to funkcionira u waldorfskoj školi, ali ne i u ostalim školama, a preostala 2 ispitanika imala su poteškoće zbog predrasuda od strane vršnjaka ili profesora u državnim školama. Neki ispitanici koji se nisu susreli s poteškoćama, iz svojih iskustava navode:

„Nisam imala poteškoća s prilagodbom na srednju školu, u mom slučaju gimnaziju, baš naprotiv. Smatram da su osobe koje su nakon Waldorfske škole imale poteškoće u srednjoj

školi upravo osobe koje su i u Waldorfskoj školi imale poteškoća iz drugih razloga te vjerujem da škola nije poveznica s poteškoćama.“

„Ništa više nego učenici koji su upisali gimnaziju nakon drugih osnovnih škola.“

“Ne, išla sam u opću gimnaziju i jedine teškoće na koje sam nailazila (kao i dalje kroz život i školovanje) bile su zbog nesposobnosti pojedinaca da objasne gradivo.”

Od N=5 ispitanika koji su se susreli s barem nekim poteškoćama čak N=3 ispitanika imala su poteškoće s brzinom i načinom rada. O tim poteškoćama odgovorili su:

“Najviše problema sam imala sa načinom učenja - npr. povijest - kada bi trebalo nekoliko lekcija znati napamet.”

“Jesam, imao sam problema s brzinom i načinom rada u tradicionalnim školama.”

“Da, prvo polugodište, bio je potreban period prilagodbe na metode, ritam i očekivanja u srednjoj školi.”

Jedan ispitanik imao je poteškoća na prilagodbu tradicionalnim srednjim školama isključivo radi predrasuda od strane profesora. Njegov odgovor glasi:

“Imao sam velikih problema sa predrasudama nekih profesora da je donesena razina znanja znatno manja nego od učenika iz tradicionalnih škola.”

Waldorfskom obrazovanju predbacuje se, da zbog specifičnih metoda rada (različitih od metoda u državnim školama), učenike ne priprema na nastavak obrazovanja kako bi trebalo. “Učenici su u opasnosti da se susretnu sa stanovitim teškoćama, primjerice prilikom prelaska u neku drugu školu ili u profesionalni život” (Carlgren,1990:253). Što se tiče (ne)pripremljenosti učenika za srednju školu, iz odgovora ispitanika vidljivo je da i sami imaju različita iskustva. Učenici nisu navikli na strogo vrednovanje znanja, na ocjenjivanje niti na ispite u kojima se prvenstveno gledaju rezultati i brojke a ne njihovo šire, cjelokupno znanje i proces razmišljanja. Ispiti dakako nisu jedina razlika, pa tako poteškoće u privikavanju na tradicionalne oblike obrazovanja mogu biti raznolike, ali isto tako učenik može proći bez poteškoća.“Waldorfske se škole načelno bore protiv ispita koji svojim principom odabiranja samo ometaju obrazovni put i razvoj djeteta. Nasuprot tome, moraju se uzimati u obzir ispitni propisi viših razreda, kako bi se osiguralo uključivanje u stručnu izobrazbu” (Carlgren, 1990:259).

Česti negativni komentari i nedoumice vezane upravo uz pitanje prilagodbe na tradicionalne oblike obrazovanja bile su poticaj za ispitivanje istoga. S obzirom na kritike waldorfskoj školi kako ne priprema na “realan svijet” ili na “normalno obrazovanje”, uviđamo, poteškoće uistinu jesu slučaj, no nisu uvijek prisutne. Poteškoće u prilagodbi na srednje škole nerijetko imaju i učenici tradicionalnih osnovnih škola, pa zato ne čudi da je učenicima waldorfskih škola, s obzirom na drugačiji način rada, potrebno neko vrijeme kako bi se prilagodili. Vrlo često poteškoće čine individualnu kategoriju, o mogućnostima pojedinaca ovisi koliko će se brzo i uspješno prilagoditi na drugačije načine rada, ali važan čimbenik povezan s prilagodbom je i sama škola u koju učenik dođe nakon waldorfske; načini i metode rada u toj školi, kao i upoznatost profesora s waldorfskom pedagogijom. Smatrajući da poteškoće, iz navedenih razloga, nije moguće u potpunosti ukloniti, kao mogućnost njihova ublažavanja vidim pomnije pripremanje waldorfskih učenika kroz završnu, osmu godinu osnovne škole na tradicionalne metode rada, kao i edukaciju profesora i ostalih stručnjaka o radu alternativnih škola, kako bi se izbjegle predrasude s njihove strane.

S obzirom na to da je točno pola ispitanika odgovorilo kako nije imalo nikakvih poteškoća, zanimalo me ima li broj godina pohađanja waldorfske škole ikakve veze s tim. Zanimljivo, ispostavilo se da su svih pet ispitanika koji nisu imali nikakvih poteškoća u prilagodbi na tradicionalne škole, upravo onih pet ispitanika koji su završili svih 8 godina waldorfske škole.

6. *Što se ispitanicima kao učenicima posebno sviđjelo/smetalo im?*

Svi ispitanici navode kako je ono što im se posebno sviđjelo upravo neki aspekt posebnosti waldorfskih škola. Najviše ispitanika (N=4) navodi da su im se posebno sviđjeli predmeti specifični waldorfskoj školi koji nisu standardni u državnim školama poput obrta, vrtlarstva i ručnog rada, zatim (N=3) ispitanika posebno se sviđjelo odnos učenika i učitelja, opuštena atmosfera te praktična nastava, a N=2 ispitanika ističu jutarnju nastavu i predstave. Ispitanici još ističu i poticanje vlastitog razmišljanja, nastavu po epohama, jutarnje izreke, kreativni istraživački pristup radu, rad u vrtu, slobodu, prostor za igru te učenje koje nije povezano s ocjenama, već interesom.

Neki njihovi odgovori glase:

„Odnos učenik-učitelj, nastava po epohama, predmeti poput vrtlarstva, ručnog rada i obrti koji nas pripremaju za život, način na koji nismo ovisili o tehnologiji, kao i praktično učenje umjesto bubanja napamet“

„Voljela sam jutarnje izreke, predmete kao što su: euritmija, ručni rad, vrtlarstvo.“

„Sviđala mi se jutarnja nastava kroz cijelu školsku godinu, pripremanje završnih predstava, satovi ručnog rada, cijela atmosfera i odnos učitelja prema učenicima.“

„Bilo je puno pjesme i plesa, što mislim da doprinosi osjećaju slobode, potiče opuštenost te tako nikada nema stresa pri pomisli na odlazak u školu. Sviđalo mi se što je škola uvijek ujutro.“

„Sviđao mi se kreativni i istraživački pristup učenju, gdje je svaki dan bio kao nova avantura. Posebno me veselio umjetnički rad, rad s rukama (u drvu, glini, šivanje, pletenje...) pripremanje predstava, upoznavanje školskog vrta, pokusi iz fizike i kemije.“

“Sviđao mi se praktičan pristup učenju.“

„Sviđao mi se način učenja, predmeti koji nisu standardni u državnim školama, a daju veliku prednost u životu.“

“Sviđa mi se što nam rad i učenje nisu bili toliko nametnuti i što se nije moralo učiti radi ocjena pa se sam smisao učenja nije činio tako nametnutim, učio si zato što si htio više, a ne zato što si morao. Mogao sam se više koncentrirati na učenje onih stvari koje su me više zanimale.“

“Kada sam bio učenik sviđalo mi se veliko dvorište i prostor za igru, opuštena atmosfera, osobni pristup svakome, poticaji za vlastito promišljanje i slobodu.“

Za razliku od brojnih odgovora o onome što im se kao učenicima sviđalo u školi, odgovori o onome što je ispitanicima smetalo u velikom su broju izostali. Čak N=7 ispitanika nije navelo ništa što ih je kao učenike smetalo u školi. Samo N=3 ispitanika navelo je ono što ih je smetalo, a to je bila lokacija škole, neki predmeti, stav okoline i zabrinutost oko snalaženja u srednjoj školi.

Navodimo neke odgovore.

„Smetala me lokacija i neki predmeti, npr. ručni rad i vrtlarstvo.“

„S obzirom da sam waldorfsku školu upisala kao prva generacija, smetala mi je atmosfera zabrinutosti oko toga kako ćemo se snaći u srednjoj školi koja se ponekad osjećala među roditeljima i učiteljima.“

Svaki ispitanik naveo je potpuno različit odgovor o onome što ga je smetalo kao učenika u waldorfskoj školi, no ipak jedan odgovor smatram „ozbiljnijim“ problemom waldorfskih škola, a taj odgovor glasi:

„Kao učenici, bili smo dovoljno slobodni i zaigrani te se nismo opterećivali time što nam se sviđa ili nam smeta u školi. Mislim da je najštetniji bio stav okoline prema našoj školi, odnosno naših vršnjaka, te skrivanje informacije u koju školu idemo zbog straha od izrugivanja. Izrugivanja su polazila od „vas ne uče čitati u školi“ do „vi samo sadite krumpire“, međutim nama je bilo savršeno i znamo i pisati i saditi krumpire.“

Udaljena lokacija škole, koja je smetala jednome ispitaniku, vrlo bi ga lako mogla smetati i u bilo kojem drugom tipu škola. Jedan ispitanik naveo je predmete koji mu se nisu sviđali, dok su neki ispitanici iste te predmete navodili kao ono što im se sviđalo, pa bi se moglo zaključiti da su preferencije predmeta i područja rada, kao i u tradicionalnim školama, individualna kategorija. Također, atmosfera zabrinutosti oko snalaženja prve generacije waldorfske škole prilikom dolaska u srednju školu razumna je. Međutim, strah od izrugivanja od vršnjaka kao i skrivanje informacije u koju školu idu ne bi smjeli biti dio svakodnevice jednog osnovnoškolca.

“Cilj waldorfskog obrazovanja je stvaranje kreativnog učenika koji se može afirmirati u svim područjima i sa sigurnošću se suočiti sa svijetom koji ga okružuje. U waldorfskim školama uspjeh ne procjenjuje normiranom skalom ocjena, već opisnim ocjenjivanjem i kvalitativnim praćenjem razvoja svakog učenika” (Doutlik, 2015:105). Krenuvši od pretpostavke da je upravo slobodan pristup koji potiče kreativnost kroz raznolike praktične nastavne predmete ono što učenici vole, razmotrila sam odgovore o onome što se učenicima posebno sviđalo ili im je posebno smetalo. Ispitanici su naveli brojne prednosti koje su zamjećivali iz učeničke perspektive. Voljeli su svoje učitelje, što uopće ne čudi jer, kao što je već rečeno, učitelj je s učenicima svaki dan kroz osam godina, permanentno se usavršava te se istinski posvećuje svakom pojedinom učeniku i njegovim potrebama. Sviđali su im se igra i razni aspekti umjetničkog odgoja (predstave, pjesma, ples, rad s glinom..) koji su jedno od najvažnijih obilježja waldorfske škole jer dovode do sazrijevanja osjećajnog života. Osim

toga, učenici su voljeli učiti jer su bili intrinzično motivirani i nešto ih je zanimalo, provodili su vrijeme u prirodi, u igri. Ispitanici su, pak, samo ukratko naveli što ih je smetalo.

Prema odgovorima ispitanika vidljivo je da se u školi uistinu držalo Steinerovih načela rada i da su ona od samih učenika, još u vrijeme polaznja osnovne škole, bila prepoznata kao prednosti, kao posebnosti koje su učenike činile sretnima i svidale im se. Smatram da je činjenica da se učenicima u školi sviđa toliko puno različitih aspekata motivirajuća i za njih same, ali i za učitelje i roditelje.

7. Glavne prednosti waldorfske osnovne škole

Šest ispitanika kao glavne prednosti waldorfske škole istaknulo je, između ostalog, puno bolji, individualniji odnos učenika i učitelja, dok je njih četiri kao glavne prednosti navelo manje razrede i praktičnu nastavu. Dva ispitanika istaknula su prednosti povezanosti s prirodom, poticanja kreativnosti, opuštena atmosfere i načina ocjenjivanja. Odgovori su:

“Puno bolji odnos prema djeci. Manje nas je nego u državnim školama pa smo svi kao velika obitelj.”

“Cjelokupan način rada i waldorfska pedagogija. Opisne ocijene, individualan pristup učeniku te mali broj djece u razredima, poticanje kreativnog izražavanja i svjesnost svakog profesora o različitosti djece u razredu i njihovim interesima.”

„Učenje i rad kroz zabavu, opuštenija atmosfera, individualniji pristup učenicima.“

„Manji razredi, opušteniji odnos prema učiteljima, način ocjenjivanja i samim time oduzimanje straha od dobivanja loše ocjene.“

„Individualan pristup svakom učeniku na temelju njegovih mogućnosti i slabih/jakih strana, fokusiranost na učenje a ne ocjene, količina praktične nastave - naročito u nižim razredima, mali razredi, predani učitelji.“

“Poticanje razmišljanja „izvan kutije“, kreativnosti, nalaženja vlastitog rješenja, osobni pristup svakome, poticanje duhovnog razvoja, kontakt s prirodom i razvoj praktičnih vještina kao što je vrtlarstvo ili zanati.”

“Praktično učenje, pozitivna atmosfera/okružje na nastavi, povezanost s prirodom, epohalna nastava..”

„Praktičnost i raznovrsne metode učenja i nastave.“

„Po meni je glavna prednost što se učenje predstavlja kao radost, a ne kao obaveza. To omogućava djetetu, a kasnije i odraslom čovjeku, da nikada ne prestane tragati za odgovorima i otkrivati ljepotu u svijetu oko sebe.“

Ispitanici kao glavne prednosti škole iz današnje perspektive navode upravo specifičnosti waldorfske škole koje ističu rad waldorfskih škola kao alternativnih, okrenutih djetetu i njegovim potrebama. Najčešće navođen odgovor, bolji (individualniji) odnos učitelja i učenika, prepoznat kao prednost škole, čini se, potvrđuje prethodno izrečenu tvrdnju kako je svako dijete u waldorfskoj školi individua kojoj se pristupa na specifičan način, a učitelj je vođa koji dobro poznaje svako dijete. Izostanak straha od dobivanja loših ocjena, koji se postiže opisnim ocjenjivanjem, pokazuje se uspješnim i motivirajućim, a praktično učenje, za koje se Steiner zalagao, većina učenika vidi kao prednost škole. Iz odgovora je vidljiv uspjeh Osnovne waldorfske škole svetog Jurja u Zagrebu, točnije učitelja te škole, u provođenju Steinerovih ideala u praksi. Smatram kako bi ove, od učenika navedene prednosti waldorfske škole, ujedno trebale biti i težnje gotovo svake škole. Praćenje pozitivnih primjera, a prvenstveno vođenje za onime što sami učenici vrednuju kao prednosti (na primjer opuštena atmosfera, bolji odnosi učitelja i učenika, poticanje kreativnosti, praktično učenje, fokus na učenje umjesto na ocjene) pozitivno bi utjecalo na svako dijete.

8. Glavni nedostaci waldorfske osnovne škole

Dva ispitanika kao glavne nedostatke waldorfske škole ističu nepripremljenost na srednje škole, tri ispitanika kao nedostatak navode nedovoljnu raširenost i neravnopravnost waldorfskih škola s ostalim školama u Hrvatskoj. Osim toga ispitanici navode i nedovoljnu angažiranost u promoviranju škole, lokaciju škole, učitelje koji ne primjenjuju waldorfsku pedagogiju te ovisnost kvalitete obrazovanja o jednom učitelju. Gotovo svaki od tih odgovora svrstan je u zasebnu kategoriju radi nedostatka sličnosti s odgovorima drugih ispitanika. Odgovori nekih ispitanika su:

“Smatram da je glavni nedostatak bio taj što nisam bio najbolje pripremljen na ostatak obrazovanja, kao npr. da je bitnije dobiti bolju ocjenu pa makar stvarno manje znao. I stvaranje pomalo nerealne slike i ideje o svijetu.”

„U konkretnom slučaju, nedostatak je bio loša priprema za prelazak u srednju školu u smislu stvaranja nepotrebnog straha.“

„Nedovoljna ravnopravnost s ostalim školama u Hrvatskoj“.

“Nedovoljna raširenost, ne pohađanje osnovne škole u kvartu nas malo udaljava od prijatelja s kvarta.”

Dok se odgovor o lokaciji može promatrati kao kategorija komfora (udaljenost škole nedostatak je radi vremena utrošenog na dolazak u školu ili pak prijevoz), ovaj odgovor upućuje na drugačiji problem, na dio realnog života - odvajanje učenika od prijatelja s „kvarta“. Iako waldorfska škola predstavlja pluralizam u odnosu na tradicionalne škole, život unutar nje ipak je djelomično homogeniziran, unaprijed određenih aktivnosti te tako udaljava od spontanijih događaja u prirodnoj okolini učenika (društvo iz ulice, spontani odnosi i igre vršnjaka..).

Jedan od odgovora glasi:

„Nepostojanje srednje Waldorfske škole u RH, stav da samo djeca s poteškoćama trebaju ići u Waldorfsku školu, što stvara prevelik postotak djece s poteškoćama unutar jednog razreda, učitelji koji ne primjenjuju Waldorfsku pedagogiju.“

Ovaj odgovor iznimno je važan jer ukazuje na očito prisutno stanje u waldorfskim školama - prevelik broj djece s poteškoćama unutar jednog razreda. Ovakvo stanje, koje nije tipično u razredima u tradicionalnim školama, samo po sebi može uzrokovati drugačiji tempo i način rada od onoga u razredima bez/s manjim brojem učenika s poteškoćama.

Na sasvim drugačiji problem upućuje sljedeći odgovor tome što je smetalo ispitanika:

“Nedovoljna angažiranost da se škola promovira kako bi bilo više učenika, neorganiziranost da se ima dovoljno sredstava nego se često oslanja na donacije.”

Odgovor implicira na postavljanje pitanja; može li išta ozbiljno i dugoročno opstati na temelju donacija? Možda bi upravo kvalitetni odnosi s javnošću i promoviranje škole mogli pomoći.

Posljednji pak odgovor, između ostalog, problematizira ranije navedenu upitnost kompetencija učitelja za ovako kompleksan posao.

“Prilična ovisnost kvalitete obrazovanja o učitelju (razredniku) tijekom 8 godina, upitna (tada) kontrola provedbe kurikuluma što može doprinijeti manjkavoj pripremljenosti znanja za srednju školu. U praksi nedostatak je i lokacija za obitelji u udaljenijim dijelovima grada.”

Ono što se ispitanicima nije sviđjelo jest neravnopravnost waldorfske škole s državnim školama u obrazovnom sustavu Republike Hrvatske u smislu evidentnih predrasuda prema waldorfskoj školi, nepostojanja srednje waldorfske škole, nepripremljenosti na potonje obrazovanje. Kao glavne nedostatke waldorfske osnovne škole dio ispitanika dao je međusobno relativno slične odgovore. Velik dio navedenih nedostataka specifičan je za situaciju u Hrvatskoj, jer dok u Hrvatskoj ne postoji srednja waldorfska škola i osjećaju se neravnopravnost i predrasude, neke druge države imaju znatno povoljniju situaciju (npr. u Nizozemskoj djeluje 84, a u Njemačkoj 232 waldorfske škole). Smatram da bi se trebalo posvetiti onim nedostacima koje je moguće ublažiti, ako već ne i ukloniti, a to bi se moglo postići angažiranjem oko promoviranja škole, upoznavanjem stručnjaka i šire javnosti s waldorfskom pedagogijom i radom škole kako bi ju više cijenili i prihvaćali kao ravnopravnu drugim školama. Nadalje, vrijedni nalazi mogli bi se dobiti i provođenjem ovakvog istraživanja među učenicima tradicionalnih škola radi usporedbe odgovora i utvrđivanja koji su zapravo specifični waldorfskim učenicima, a koji zajednički svima.

9. Upis vlastitog djeteta u waldorfsku školu na temelju iskustva

Kada je riječ o eventualnom upisu svoje djece u waldorfsku školu, čak N= 8 ispitanika nije sigurno, a kao glavni razlog nesigurnosti je nedostatak informacija o sadašnjem stanju u školi. Ispitanici su odgovarali:

„Da, iako ne znam kako sada funkcionira Waldorfska škola u Zagrebu. Ne bih se uopće dvoumila kada bi škola bila na razini poput waldorfske u Austriji ili Njemačkoj. Ovako bih morala razmisliti.“

„Pomalo mi je teško točno odgovoriti na ovo pitanje, jer kad bi se radilo samo o školi kao takvoj, principu rada i načinu učenja- odgovor bi bio da, ali mislim da ne živimo u svijetu koji funkcionira na takav način i zato bi morao dobro razmisliti o tome.“

„Za razmisliti, ovisi o stanju u školi tada, razvoju državnih škola (trendovi su približavanje vidovima Waldorfske škole), ali i logistici, tj. organizaciji prijevoza i udaljenosti škole.“

„Na temelju svog iskustva, svakako, ali s obzirom na sadašnje stanje u waldorfskoj školi u Zagrebu (nedostatak kadra, malo djece po razredima, visoka školarina) nisam sigurna.“

“Velik broj prijašnjih učenika u kasnijem životu nastoji svoju djecu svakako poslati u jednu od waldorfskih škola ili potpomagati osnivanje takve škole. Oni se sjećaju vremena svog školovanja kao bogatog poticajima” (Gloecker, 1990:23). Pitanjem “Na temelju vlastitog iskustva, biste li upisali vlastito dijete u waldorfsku osnovnu školu” željela sam dobiti uvid u cjelovite dojmove i razmišljanja bivših učenika o waldorfskom obrazovanju. Pretpostavivši da će zbog ovog pitanja i sami ispitanici razmisliti jesu li prevagnule prednosti ili nedostaci waldorfskog obrazovanja, zanimalo me u kojem će se smjeru njihovi odgovori kretati. Iznenaduje da unatoč brojnijim pozitivnim iskustvima iz svog školovanja samo dva ispitanika navode kako bi dijete upisali u waldorfsku školu. Ostali ispitanici nisu sigurni u koji bi oblik škole upisali vlastitu djecu te većinom smatraju kako nisu dobro upoznati sa stanjem u zagrebačkoj waldorfskoj školi danas, što smatram razumnim, uzevši u obzir činjenicu da stanje u takvoj školi može brzo mijenjati te ovisi o mnogo čimbenika, no smatram da se nije teško informirati o tome ako postoji želja i motivacija.

Dublji razlog nesigurnosti mogla bi biti i svijest da je svijet u kojem živimo previše okrutan i brz za način života kakav propagira Steiner, bez obzira na sve plemenite ideje, pozitivne strane i iskustva. Ljudi koji će danas-sutra sami upisivati svoju djecu u školu možda se boje takvog idealističkog pristupa pa djecu šalju u klasične škole, svjesni da će tamo puno više biti izloženi stresu i nepravdi, preprekama i frustracijama, ali možda izaći spremniji za životne borbe, otporniji na neuspjeh i nažalost, sa stečenim iskustvom ne postojanja idealnog svijeta.

5. ZAKLJUČAK

Na temelju provedenog istraživanja i izloženog teorijskog dijela moguće je sumarno dati određene smjernice za buduća istraživanja ove problematike.

Prvi istraživački cilj odnosio se na ispitivanje percepcija ispitanika o prednostima waldorfske škole. Iz nalaza istraživanja može se zaključiti da glavnim prednostima škole koju su pohađali smatraju opuštenu atmosferu, kvalitetne odnose učitelja i učenika, nepostojanje straha od loših ocjena te poticanje kreativnosti i slobode. Drugi istraživački cilj odnosio se na ispitivanje stajališta ispitanika o glavnim nedostacima waldorfske škole. Nalazi upućuju na zaključak kako su glavni nedostaci lociranost škole u udaljenom dijelu grada, loša pripremljenost za nastavak obrazovanja, ovisnost kvalitete obrazovanja o jednom učitelju te neravnopravnost s ostalim školama u Hrvatskoj. Imajući uvid u glavne prednosti i nedostatke navođene od strane učenika waldorfske škole, zanimljivo bi bilo provesti istraživanja s istim pitanjima i s učenicima tradicionalnih škola, usporediti njihove odgovore te tako steći uvid u zajedničke, ali prednosti i nedostatke pojedinih tipova škola. Po pitanju problema ovisnosti kvalitete obrazovanja o jednom učitelju, koji kroz svih osam godina osnovne škole podučava učenike u raznim područjima, bilo bi važno istražiti jesu li učitelji u waldorfskim školama u Hrvatskoj zaista kompetentni za posao koji obavljaju. Osim toga, bilo bi važno povećati angažman oko promoviranja škole, kao i upoznavanje stručnjaka i šire javnosti s waldorfskom pedagogijom i radom škole kako bi ju više cijenili i prihvaćali kao ravnopravnu drugim školama. Treći istraživački cilj bio je ispitati kakav je utjecaj na učenike imalo pohađanje waldorfske škole. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da na većinu učenika pohađanje waldorfske škole značajno utječe i to u pozitivnom smislu. Njihova iskustva potvrđuju uspješno provođenje temeljnih postavki waldorfske pedagogije. Dok još uvijek problematične „pozitivne utjecaje“ možemo promatrati samo kao subjektivne dojmove i procjene, valjalo bi longitudinalnim, uzročno-posljedičnim istraživanjem istražiti stvarne utjecaje waldorfske osnovne škole na učenike. Četvrti istraživački cilj odnosio se na odgovore ispitanika o susretanju s poteškoćama prilikom prilagodbe na tradicionalne oblike obrazovanja. Točno polovina ispitanika nije susrela s nikakvim poteškoćama, dok je druga polovina ispitanika nailazila na poteškoće, bilo radi brzine i načina rada, predrasuda učitelja i ostalih učenika ili stvorene „nerealne“ slike o svijetu. Odgovori ispitanika dovode do zaključka o mogućnosti susretanja s poteškoćama prilikom prilagodbe na tradicionalne oblike obrazovanja, ali i kako poteškoće nisu i ne moraju uvijek biti prisutne. Poteškoće su uglavnom vezane za pojedinca i

njegove mogućnosti, a njihovom uklanjanju pridonijelo bi pripremanje učenika na tradicionalne metode rada te edukacija stručnjaka o waldorfskim škola kako bi se izbjegle njihove predrasude. Radi pouzdanijih rezultata, trebala bi se provesti istraživanja s većim brojem ispitanika te ispitanicima iz različitih tipova škola. Na taj bi se način ustanovilo u kojoj su mjeri poteškoće vezane za školu koju pojedinac pohađa.

Društvo koje je naviknuto na tradicionalne oblike obrazovanja, alternativnim oblicima pridaje vrlo malo pažnje. Opstanku, a ako ne i razvoju waldorfske pedagogije u Hrvatskoj značajno bi doprinijelo informiranje šire javnosti o waldorfskoj pedagogiji. Waldorfska pedagogija promovira originalne, zanimljive metode rada i temelji se na iznimno vrijednim načelima, koja se na prvi pogled teško uklapaju u današnji užurbani način života i kompetitivan svijet, što učenicima koji osam godina rade kroz igru, a svijet doživljavaju osobnim iskustvima, može biti velika prepreka u snalaženju. Waldorfska pedagogija pomaže pojedincima u potpunom razvoju samih sebe, no očekivane rezultate može dati jedino ako se odvija u potpunosti, a ne površno. Ideje Rudolfa Steinera, gotovo stoljeće nakon nastajanja prve waldorfske škole, i dalje se smatraju originalnim i kreativnim. Njihovim razmatranjem i implementacijom najznačajnijih načela u tradicionalne državne škole bilo bi moguće poticati kreativnost i približiti slobodan odgoj svakom djetetu. U svakoj školi učenicima bi se trebalo pristupati kao u waldorfskoj školi, s ljubavlju i povjerenjem. Ipak, problem waldorfskih škola mogao bi biti u slijepom vođenju za Steinerovim riječima, umjesto promišljenog praćenja njegovih principa. Osvremenjivanje waldorfske škole, kojim se ne dira u njezin temeljni ideal (cjelovitost bića), već samo u novu praksu, moglo bi imati znatno uspješnije ishode.

Doprinos ovog rada je prikaz razmišljanja, stajališta i iskustava bivših učenika waldorfske škole, približavanje istih čitateljima, s ciljem njihova približavanja široj javnosti; ukidanje postojećih predrasuda te razumijevanje i prihvaćanje alternativnih oblika obrazovanja kao karakteristika pluralizma odgoja i obrazovanja. Svrha rada je upoznati s pozitivnim i negativnim aspektima waldorfske pedagogije te stvoriti općeprihvaćenost waldorfske škole kao vrijedne mogućnosti pri odabiru škola, dajući prijedloge za buduća istraživanja. Orijentiranost waldorfske pedagogije na cjelinu, na tjelesno, duhovno i duševno, mogla bi poslužiti svima kao podsjetnik da samo jedan aspekt života nije vrijedan bez ostalih, da materijalno ne ispunjava zanemari li se duhovno i duševno.

6. SAŽETAK

Ovaj rad bavi se waldorfskom pedagogijom odnosno praksom u osnovnoj školi u Zagrebu. Nakon teorijske analize, dani su rezultati empirijskog istraživanja.

U Hrvatskoj je vrlo mali broj ljudi upoznat s waldorfskom pedagogijom, te prevladava negativan stav prema načinima rada u alternativnim, privatnim školama. Negativni komentari neupućenih bili su poticaj za istraživanje o realnom stanju; kako sami učenici waldorfske škole, nekoliko godina kasnije, gledaju na obrazovanje koje su sami primili, znanja koja danas kao odrasli ljudi posjeduju, ali i ne manje važno- vrijednosti koje su usvojili putem waldorfskog obrazovanja. Pluralizam u odgoju i obrazovanju javlja se kao pokazatelj razvijenosti društva, te u praksi ima cilj promicanja prava roditelja na izbor škole za svoju djecu. Na samom kraju rada sumirane su iznesene činjenice te su pružena vlastita mišljenja i stajališta o temi, ali i izneseni vlastiti prijedlozi za unapređenje kvalitete rada waldorfskih osnovnih škola u Hrvatskoj.

KLJUČNE RIJEČI: alternativni pravci, waldorfska pedagogija, Rudolf Steiner, alternativne škole, waldorfske škole, učenici, učitelji, roditelji

7. SUMMARY

This work focuses on Waldorf pedagogy, more concrete Waldorf pedagogy in practice in primary school in Zagreb. After the theoretical analysis, the results of the empirical research are given.

In Croatia, very few people are familiar with Waldorf pedagogy and there is an overall negative attitude towards principles of work in alternative and private schools. Negative comments of uninformed, were the encouragement to find out how it is in reality, how the students of Waldorf school themselves look at their education couple of years later, what do they think about the knowledge they own today as adults and nothing less important, about the values they have reached through Waldorf education. Pluralism in upbringing and in education appears as an indicator of development of society and in practice, its objective is to promote the rights of parents when it comes to choosing a school for their children. At the end of the work, the presented facts are summed up and own thoughts and views about the topic are given, as well as suggestions for improving the quality of work in Waldorf primary schools in Croatia.

8. POPIS PRILOGA

Prilog 1. Anketni upitnik

Anketni upitnik

Studentica sam treće godine Filozofskog fakulteta u Rijeci, odsjeka Pedagogije, te u sklopu završnog rada provodim istraživanje na temu „Waldorfska pedagogija: waldorfske škole u praksi“. Temeljni cilj istraživanja je ispitivanje zadovoljstva bivših učenika pohađanjem i načinom rada u waldorfskoj osnovnoj školi te kasnijom prilagodbom na tradicionalan način obrazovanja. U svrhu provedbe istraživanja molim Vas da odvojite djelić Vašeg vremena i popunjavanjem anketnog upitnika u prilogu omogućite izradu ovog rada. Anketni upitnik je potpuno anonimn, a Vaši osobni podaci i odgovori će se tretirati kao povjerljivi i koristiti isključivo u svrhu izrade rada.

Zahvaljujem na Vašem vremenu i odgovorima!

Lucija Zidić

1. DOB:

2. SPOL:

3. RAZINA OBRAZOVANJA:

4. TRENUTNO RADNO MJESTO:

5. Koliko ste dugo pohađali waldorfsku školu?

6. Koji su bili razlozi za upis waldorfske škole?

7. Mislite li da je pohađanje waldorfske osnovne škole na Vas značajno utjecalo, kako?

8. Jeste li se nakon waldorfske osnovne škole susretali s poteškoćama u prilagodbi na tradicionalne srednje škole? Ako da, molim Vas navedite ih.

9. Kada ste bili učenici, što Vam se osobno posebno sviđalo/smetalo Vam u školi?

10. Što smatrate glavnim prednostima waldorfske osnovne škole?

11. Što smatrate glavnim nedostacima waldorfske osnovne škole?

12. Na temelju vlastitog iskustva, biste li upisali vlastito dijete u waldorfsku osnovnu školu?

Zahvaljujem na suradnji!

9. LITERATURA

a) Knjige:

1. Bakota, R. (2007). *Rudolf Steiner*. Zagreb: Sipar
2. Brierley, D. L. (2013). *Skriveno u vidljivom: razmišljanja jednog učitelja i njegovih trinaestogodišnjaka*. Zagreb: IWP- "Škola za sutra"
3. Carlgren, F. (1990). *Odgaj ka slobodi- pedagogija Rudolfa Steinera*. Zagreb: Društvo za waldorfsku pedagogiju
4. Goeckler, M. (1990). *Što je waldorfska pedagogija?* Zagreb: Društvo prijatelja waldorfske pedagogije Zagreb
5. Hallwachs, U. i Seitz, M. (1997). *Montessori ili Waldorf?: knjiga za roditelje, odgajatelje i pedagoge*. Zagreb: Educa
6. Leber, S., Von Kugelen, H. (1995). *Waldorfska škola- Odgaja li određeni pogled na svijet?* Zagreb: Društvo za waldorfsku pedagogiju Hrvatske
7. Ličina, B., Previšić, V., Vučak, S. (1992). *Prema slobodnoj školi*. Zagreb: Institut za pedagoška istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta
8. Matijević, M. (1994). *Alternativne škole- Didaktičke i pedagoške koncepcije*. Zagreb: TIPEX
9. Matijević, M., Pranjić, M., Previšić, V. (1994). *Pluralizam u odgoju i školstvu*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar
10. Steiner, R. (1990). *Odgaj djeteta sa stanovišta duhovne znanosti*. Zagreb: Društvo prijatelja Waldorfske pedagogije
11. Steiner, R. (1995). *Suvremeni odgoj djece i mladeži*. Zagreb: Društvo za waldorfsku pedagogiju Hrvatske
12. Steiner, R. (1995). *Pedagoška osnova i ciljevi Waldorfske škole*. Zagreb: Društvo za waldorfsku pedagogiju Hrvatske
13. Trostli, R. (1998). *Rhythms of Learning: What waldorf Education Offers Children, Parents & Teachers*. Hudson, NY: Anthroposophic Press
14. Vrcelj, S. (2000). *Školska pedagogija*. Rijeka: Filozofski fakultet

b) Časopisi:

15. Čulig, B. (2005). Upotreba faktorske analize u ispitivanju poželjnosti alternativnih odgojnih koncepata. *Pedagogijska istraživanja*. 2(2); 299-311.
16. Doutlik, K. (2015). Stavovi roditelja o suradnji s učiteljima u Waldorfskoj školi. *Školski vjesnik- Časopis za pedagogijsku teoriju i praksu*. 63 (4); 531-552.
17. Doutlik, K. (2015). Status medija u waldorfskoj školi. *Medijska istraživanja*. 21(1); 101-119.
18. Jargović, N. (2007). Sličnosti i razlike pedagoških modela Marije Montessori, Rudolfa Steinera i Celestina Freineta. *Školski vjesnik- Časopis za pedagogijsku teoriju i praksu*. 56 (1-2); 65-77.
19. Milutinović, J., Zuković, S. (2012). Odgojne i obrazovne tendencije: Privatne i alternativne škole. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 15 (2); 241-266.
20. Paschen, H. (2014). Waldorfsko obrazovanje i škole Rudolfa Steinera kao tema u odgojno-obrazovnim znanostima. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*. 16 (1); 191-215.
21. Rajić, V. (2008). Stavovi učitelja i roditelja o razvoju privatnog i alternativnog osnovnog školstva u Republici Hrvatskoj. *Odgojne znanosti*. 10 (2); 329-347.
22. Uhrmacher, P. B. (1993). Coming to know the World through Waldorf Education. *Journal of Curriculum and Supervision* 9 (1); 87-104 .

c) Internet izvori- web stranice:

23. Waldorfska škola u Zagrebu. Pristupljeno 01.09.2016. na: <http://www.waldorfska-skola.com/>